

Yıl/Year: 5, Sayı/Issue: 13, Aralık/December 2024, s. 213-230

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date

Yayın Geliş Tarihi: 15-12-2024

Yayımlanma Tarihi: 31-12-2024

ISSN: 2757-6000

1990'LARDA TÜRKİYE'DEKİ PROTEST (MUHALİF) MÜZİK ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Çağrı DİLBER

Kafkas Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı

cagri.dlbr1190@gmail.com, ORCID: 0009-0009-2416-5495

ÖZET

Bu makale, popüler müzik kültürü içinde değerlendirilen protest müziğin, Türkiye'de 1990'lardaki durumu, protest müziğin kaynakları, gelişimi ve 1990'larda Türkiye'deki temsilcilerinin tanıtılması üzerine temellendirilmiştir. 1960 ve 1970'li yıllarda Anadolu Pop, Anadolu Rock gibi adlarla etkili olan müzisyenler, 1980'lerde nispeten sessiz kabul edebileceğimiz dönemin ardından, 1990'larda yeni ürünler vermiş, 1980'lerde varlık gösteren bazı müzisyenler ancak 1990'larda başarıyı yakalayabilmişlerdir. Bu müzisyenler arasında Bulutsuzluk Özlemi, Grup Yorum, Bülent Ortaçgil gibi müzisyenleri sayabiliriz. Bunların arasında yalnızca Bülent Ortaçgil ve Bulutsuzluk Özlemi grubunun kurucusu Nejat Yavaşoğulları 1980 öncesinde çıkış yapmıştır. Ancak müziklerinin daha geniş kitlelerce dinlenmesi 1990'dan itibaren olmuştur. Ayrıca, Ahmet Kaya gibi 'Devrimci Arabesk', 'Özgün Müzik' gibi adlarla anılan müzikleri üretenler de protest (muhalif) müzik akımı içindedir. 1990'larda yurt dışında, protest müziğin yenilikleri bağlamında ortaya çıkan Rap, Alternatif Rock, Grunge gibi müzikler de Türkiye'de bazı müzisyenleri etkilemiştir. Bulutsuzluk Özlemi'nin 1990'lı yıllardan itibaren çıkardığı şarkılar, yukarıda saydığımız ABD kökenli müziklerden etkiler taşımaktadır. Yaşar Kurt'un protest müzik akımındaki yeri diğerlerinden biraz daha farklıdır. Yaşar Kurt da ABD kökenli müziklerin etkisinde kalmış olmasına karşın yerel tarafını korumayı başardığını söylemek mümkündür. Bunun, bazı Türk şairlerinin şiirlerini bestelemesiyle, bazı halk müziği eserlerini modern bir tarzla yorumlamasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. 1990'ların sonlarına gelindikçe, 2000'den sonra isimleri daha sık duyulacak olan Duman, Kurban gibi şarkıcılar ve gruplarda ise ABD müziklerinin etkileri çok daha yoğun hissedilecektir.

Makalede, Türkiye'de, 1990'lı yılların protest içerikli müzikleri ve önde gelen temsilcileri hakkında toplanan veriler, bu müzik türünün önceki ve sonraki örnekleriyle karşılaştırılarak, tarihsel gelişmeleriyle incelenmiştir. Protest müziğin, pop müzik türlerinden olduğu, piyasaya yönelik olduğu ve ülkemizde Batılı etkilerle şekillendiği, 1990'lardan başlayarak, özellikle 2000'lerden sonra yerli etkilerden uzaklaştığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Protest, müzik, 1990'lar, Türkiye.

AN ANALYSIS OF PROTEST MUSIC IN TURKEY IN THE 1990'S

ABSTRACT

This article is based on the situation of protest music, which is considered within the framework of popular music culture, its origins, development, and its presence in Turkey during the 1990s, and it aims to introduce its representatives in Turkey during this period. While Anatolian Pop and Anatolian Rock which influenced Turkey in the 1960s and 1970s, produced prominent works, they remained relatively silent in the 1980s. However some musicians emerged during this period and managed to gain momentum in the 1990s. Among these musicians, we can mention gorus like Bulutsuzluk Özlemi, Grup Yorum, and individuals like Bülent Ortaçgil. Among these, only Bulutsuzluk Özlemi's founder Nejat Yavaşoğulları began producing before the 1980s. However their music reached a wider audience starting from 1990. In addition, artists like Ahmet Kaya, who are labeled as 'Revolutionary Arabesque' or 'Authentic Music' producers, can be included in the protest (dissident) music movement. In the 1990s, aside from traditional genres, new forms of protest music such as Rap, Alternative Rock, and Grunge emerged and influenced Turkey. Songs released by some Turkish musicians, like those by Bulutsuzluk Özlemi in the 1990s, show influences from American-origin music styles. However, Yaşar Kurt, a significant figure in protest music, managed to maintain a more local approach, despite being influenced by American music trends. Additionally, the modernisation of works by some Turkish poets with folk music origins can be seen as contributing to this movement. By the late 1990s, bands like Duman and Kurban, which became more prominent after the 2000s, showed heavier influences of American music styles.

This article examines the data on the protest music of the 1990s in Turkey and its main representatives. These data are compared to those of the previous and later protest music works, from a historic perspective. It is noted that, protest music is one of the pop music genres. In our country, it is shaped by influences from the West and it moved further away from local influences, starting from the 1990s and especially the 2000s.

Keywords: Protest, music, 1990's, Turkey.

GİRİŞ

Protest müzik, Batı kaynaklı, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla dünyaya yayılan pop müzik kültürü içinde değerlendirilir. Ülkemizde 1960-70'li yıllarda yükselmiş, 1980'lerde durgun bir döneme girmiş, 1990'larda bir canlanma dönemi yaşamıştır. Protest müziğin çeşitli yeni dalları ve Rap müziği de bu dönemde ülkemize girmiştir.

Pop müzikleri, dünyaya en çok İngilizce ile yayılmışlardır. Protest müziğin kaynakları ile pop müziğin kaynakları önemli oranda ortaktır. Ülkemize, önce başta İngilizce olmak üzere yabancı sözlü pop müzik girmiştir. Daha sonra, bu şarkılara Türkçe sözler yazılmıştır. Aranjman denen bu şarkılarla başarılı olan şarkıcılar olmuşsa da, millete kendi dilinden şarkılarla seslenmenin, kendi halk türkülerinden yararlanmanın önemi anlaşılıp, yerel kaynaklara yönelme olmuştur.

Türkiye'de de, protest müzikle halka ulaşmak isteyen, Avrupa kültürü ile yetişmiş müzisyenlerimiz, türkülerimize yönelmişler, yerel kıyafetlere ve çalgılara çalışmalarında yer vermişlerdir. 1990'lı yıllarda, protest müzik yapan bazı gruplar, diğer milletlerin halk şarkılarına Türkçe söz yazıp piyasaya sürmüşlerdir. Bu çalışmanın amacı, 1990'lı yıllarda Türkiye'de protest müziğin durumunu, dünyada ve ülkemizdeki öncülerine de değinerek incelemektir.

1.Konu İle İlgili Kavramlar

1.1. Protest Müzik

Muhalif müzik anlamındaki bu terim, politik eleştiri yapan sözleri olan şarkıları ifade eder. Bu şarkılarda değişik müzik türleri kullanılabilir. ABD kökenli, Country, Blues ve Bluegrass esintili bu müziğin, söz konusu müziklerin birleşimi ile oluştuğu kabul edilir. Afrika kökenli Amerikalıların kültürlerinin katkısı da vurgulanır. Ülkelerin halk müziklerinden de faydalandığı için, Folk Müzik olarak da adlandırılır. Eren, protest müziği, yerleşik müzik türlerinin dışına çıkan müzikler olarak değerlendirmektedir (2017. sy.135). Esasen, birçok müzik türünden faydalanan bir sentezdir ve pazara hitap eder. Ögüç, arabesk müziği de protest olarak kabul eder (2015. sy.47).

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde 'protesto' kavramı, "Haksız bularak karşı çıkmak" olarak açıklanmıştır (1992, sy. 9587). D. Mehmet Doğan'ın Büyük Türkçe Sözlüğü'nde 'protesto', "Bir hareketi beğenmediğini bildirmek" olarak tarif edilmiştir (1982, sy. 825). İnternet sitesi Wikipedia'da, 'Protest Song' maddesine göre, protest müzik denince insan hakları, çeşitli toplumsal kesimlerin hakları, kürtaj hakkı, eşcinsel hakları gibi konularla ilgilenen şarkılar anlaşılır. Ülkemizde, işlenen konuların farklı olduğunu makalemizde örneklerle göstereceğiz.

1.2. Pop Müzik

Kutluk, 19. yy. sonlarında ABD'de piyasaya çıkan ve 'Hafif Müzik' veya 'Pop Müzik' olarak adlandırılan şarkıların ezgilerinin akılda kolay kalmasının ticari başarı açısından önemli olduğunu belirtmiştir (Kutluk, F., 1993, sy.2-3). Pop müzik ile protest müzik kısmen ortak kaynaklardan beslenmiştir. Bu ortak kaynaklar arasında Ragtime, Country, Caz gibi müzikler vardır. Radyo, pop müziğin dünya çapında yayılmasını sağlamıştır.

Pop müzik terimi ABD'de, başlangıçta, varyete şarkısından (Ça-Ça-Ça, Elvis Presley'in Rock and Roll'u) eğlence müziğine kadar, radyo yayınlarında çokça yer verilen tüm ticari müzikleri belirtiyordu. 1970'lerin başlarında Pop, yerini Rock müzik terimine bıraktı. 1980'lerin başında Pop sözcüğü, Rock'un radyolar ve 'Hit-Parade'ler için yapılan bir türünü anlatıyordu. Rock'un bu yumuşak türü, basit ritimler, sık yinelenen nakaratlarla ayırt edilirdi. (Büyük Larousse, 1992, İstanbul, sy. 9507)

Genel bir ad olan pop müziğin ülkemizde birden çok türü ayırt edilebilir. Biri, **aranjman-hafif müzik** çizgisidir. İngilizce başta olmak üzere yabancı dillerdeki şarkıların, ezgi ve form yapısının aynen korunup Türkçe sözlerle söylenmiş hallerine, aranjman adı verilir.

Bir diğeri, yine Batı müziği formlarına yaslanan; ama bu müzikle halk müziği örneklerini, ezgilerini kaynaştırmaya çalışan, **türkü düzenlemeleridir (Anadolu Pop)**. Bu anlayışın getirdiği en büyük yeniliklerden biri, türkü düzenlemelerinde Batı armonisinin temel alınmasıdır. Sade bir akor yapısı, dönemin birçok Rock grubunun müziğine damgasını vuran 'synthesizer'lar, Anadolu ritimlerinden beslenen bir davul,

melodik baslar ve elektrogitar eşliğinde yapılan türkü düzenlemeleri, oluşan güçlü 'sound'un da etkisiyle kısa süre içinde ilgileri üzerine çeker. Bağlama, cura, ıklığ, darbuka gibi geleneksel çalgıların da bu düzenleme yapısı içinde kullanılması; solistlerin -biraz yabancılık çekseler de- türkü söylemeye çalışmaları, sempati toplar.

2. 1990'lar Türkiye'sinde Protest (Muhafif) Müzik

2.1. Protest Müziğin Kaynakları ve Türkiye'de 1990'lar Öncesinin Protest Müzik

Protest müzik kavramı, ABD'de şekillendiğini daha önce belirtmiştik. Bu tür müziğin ilk örneklerini veren Woody Guthrie, şarkılarında ABD'nin ekonomik sorunlarından bahsetmiştir. Onun ardından, dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de sisteme başkaldırı niteliği taşıyan müzikler ortaya çıkmıştır.

Bob Dylan, adaletsizlik, özgürlük ve insan haklarından söz eden önemli bir protest şarkıdır. 'Sivil haklar hareketi ile bağlantı kurmak, yazarları, eleştirmenleri, kongre üyelerini, anneleri ve babaları değişimi benimsemeye çağırmak için yazdığını söylemiştir (Barnes, T., 2016).

Protest müzik, Amerika'dan Brezilya'ya, Yunanistan'a (Mikis Theodorakis), İrlanda'ya, Latin Amerika'ya (Nueva Cancion, Yeni Şarkı) yayılmıştır. İlk çıkan protest müziklerin ortak noktası, her ülkenin kendi halk ezgilerinden ilham alınarak oluşturulmuş olmalarıdır. Bizim ülkemizde de halk müziği motifleri kullanılarak protest şarkılar yapılmıştır. Bazı türkülerimiz, düzen karşıtı sözler içermelerinden dolayı, protest şarkılarda kullanılmıştır.

Türkiye'ye 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir giriş yapan Batı'nın popüler müzikleri, radyo, kulüpler, plaklar, filmler ve o dönem Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklular -özellikle de subay ve askerler- aracılığıyla dilden dile dolaşmaya başlamıştır. Bol paça pantolonlar ve uzun saçlar yavaş yavaş moda olurken, Batı çalgılarını çalan ya da öğrenmeye çalışan müzisyenlerin sayısında önemli bir artış görülmüştür. Aslında, o dönem yapılmaya çalışılan, yurtdışından gelen müziği aynen taklit etmekten başka bir şey değildir. Ardından 'aranjman' dönemi başlamıştır.

Ülkemizde, 1960'lı ve 1970'li yıllar, popüler müzik adına önemli adımların atıldığı yıllardır. Caz orkestraları, Folk, Pop ve Rock çalışmaları çoğalmıştır. Türküler, Batı çalgılarıyla icra edilmiş, ozanlarımızın şiirlerine, Batılı tarzda besteler yapılmış, yabancı şarkılara Türkçe sözler yazılmıştır.

Protest müziğin ülkemizdeki ilk temsilcisinin Ruhi Su olduğu söylenebilir. Ruhi Su, opera ile başladığı müzik hayatına halk müziği ile devam etmiştir. Türkülerin yorumunda yaptığı yeniliklere rağmen, makamsal yapılarını korumuştur. Fikret Kızılok, Ruhi Su gibi, halk müziğimize faydalanmıştır. Amerikan müziği ile Türk müziğini birlikte kullanmıştır. Gitar ile beraber ud da çalmıştır. Selda Bağcan da halk müziğiyle sesini duyurmuş, bağlamayı, gitarı birlikte kullanmıştır.

Protest müzikte tamamen Amerikan Rock müziği öğeleriyle müzik yapan şarkıcılarımızın en bilineni, Bulutsuzluk Özlemi'nin kurucusu Nejat Yavaşoğulları'dır. Yavaşoğulları, 1970'lerin ortalarında 'Nejat & Reha' adlı grubuyla piyasada adını duyurmuştur. Bu arada belirtmekte fayda var, Amerikanvari müzikler, 1960'larda da Türkiye'de yapılıyordu. Nejat Yavaşoğulları, tamamen Amerikan tarzı ezgilerle protest müzik yapan ilk müzisyenimizdir. 1975 yılında bestelediği 'Cezaevinde Bayram Görüşmesi' ve 'Yalnız Kalma Bu Dünyada' adlı şarkıları, ABD tarzı Protest Rock müziğin Türkiye'deki ilk örneklerindedir.

2.1.1. 1990'larda Protest Müzik

1980'lerin dönemin şartlarından dolayı protest müzik yönünden pek verimli geçmediğini daha önce söylemiştik. Ahmet Kaya ve Bulutsuzluk Özlemi gibi iki farklı tarzda sanatçı 1980'lerde ortaya çıktılarsa da asıl başarıyı 1990'dan sonra yakaladılar. Grup Yorum da bu dönemde ortaya çıktı. Ancak, Metin Kahraman'ın gruptan ayrılmasıyla birlikte grup dağılma sürecine girdi. 1992 yılındaysa ana kadro tamamen dağıldı. Grup Yorum'dan çıkan müzisyenler, 1990'dan sonra farklı gruplar kurdular ve bu gruplar zamanında başarılı oldular.

1980'lerin sonu ve 90'ların başlarında dünyada farklı müzik türleri ortaya çıkmıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte çalgılar da kısmen dijitalleşmiştir. Burada gelişti demek doğru olmaz çünkü dijitalleşme süreci, çalgıların yapısını değiştirdiyse de alınan verimi bir yere kadar arttırabilmiştir. Yine de bu değişimle birlikte, çalgılardan çok daha farklı tınlar elde edilebilmiştir. Gelişmiş amplifikatörler sayesinde elektrogitarlar ve basgitarların sınırları, tını üretme açısından daha da genişlemiş, çalgıda ustalaşmaya ve deneyselliğe daha çok önem verilmeye başlanmış, çalgıdaki ustalık da tını zenginliğini arttırmıştır. Müzisyenler, amplifikatörün yanı sıra çeşitli çalma teknikleri, pena ve parmak teknikleriyle amplifikatörle oluşamayacak kadar orijinal sesler üretmişlerdir. Sadece gitarcular ve basçılar değil, davulcular, klavyeciler ve diğer çalgı icrâcıları da ustalığa önem vermişlerdir.

1980 öncesinde yoz müzik kabul edilen, 1980'den sonra 'patlayan' arabesk müzik de bu gelişmeden payını almıştır. Yaylı, telli ve ritim saz icrâcılarında da nota okuyup yazan, akademik disiplinle çalışan, çalgısında ustalaşmış müzisyenler tercih edilmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de Pop ve Rock müziğin yaygınlaştığı 90'lı yıllarda, protest müzik de doğal olarak bu müziklerden beslenmiştir. Gelişmiş müzik teknolojileri, bu müzik akımlarında önemli bir yere sahiptir. Gürün'e göre, Rock müzik, elektronik amfiler ve gelişmiş kayıt teknolojileri olmadan düşünülemez (2011, sy. 24-25). Her ne kadar bazı pop müzikler ve protest müzik arasında içerik olarak çeşitli farklar olsa da, o dönemde bu müzik akımlarına mensup pek çok sanatçı, müzik teknolojisinin getirdiği imkânları, pop müzikte kullanılan altyapıları müziklerinde çokça kullanmışlardır.

Rock müzik ise dünyada farklı türlere evrilmiştir. Rock müziğin içinden, 70'lerin ortalarında Hard Rock, Metal türleri çıkmıştır. Bir dönem hippiler gibi kendine özgü bir topluluk olan Punk'lar ve Punk müziği popüler olmuştur. 90'larda da rock müziğin alt

türü diyebileceğimiz Grunge adlı bir tür çıkmıştır. Kimi gruplar, Country türünden esintiler barındıran Rock benzeri değişik müzikler üretmeye başlamışlardır. Adına da Alternatif Rock demişlerdir. Ülkemizde, Bulutsuzluk Özlemi başta olmak üzere pek çok Rock grubu bu müziklerden etkilenmiştir. Bulutsuzluk Özlemi, bizim ülkemizde, bu müziğin protest müzikteki yansıması olmuştur. Şarkılarının çoğunda Alternatif Rock, Hard Rock, Grunge gibi türlerin etkilerini hissetmek mümkündür.

Fikret Kızılok ise ilk çıktığı günden bu yana daima kendi tarzını korumuştur. 60'lı yıllarda nasıl bir müzik yaptıysa, 90'larda da aynı duruşu devam ettirmiştir. Yalnızca, 1992 yılında çıkardığı 'Olmuyo Olmuyo' adlı albümü günümüzün müziğine biraz daha yakın tınılar içermektedir. O albüm de diğerleri kadar başarılı olamamıştır.

90'lı yılların 60'lı ve 70'li yıllardan en büyük farkı, 90'larda önceki yıllardaki müziklerin pek çok alt türünün ortaya çıkmasıdır. Sahne, gösteriş, giyim kuşam, teknolojik imkânların artması gibi faktörler de eklenince müzik, diğer öğelerin yanında biraz geri planda kalmıştır. Müzikte sadelik ve doğallık, yerini elektronik müziğe, çalgıda, icrâda ve yorumda virtüözite ve ustalığa bırakmıştır. Protest müzik yapan sanatçıların da pek çoğu, bu imkânları mümkün olduğunca kullanmışlardır. Bazı sanatçılarsa tarzlarını değiştirmemişlerdir. Fikret Kızılok'tan söz etmiştik. Yaşar Kurt ise 90'larda çıkmasına karşın, piyasaya çıktığı günden bugüne, bu akımların etkisinde kalmayıp daha sade bir üslûbu, daha sade söyleme ve çalma stilini benimsemiştir. Onun müziğinde de Alternatif Rock, Grunge, Country gibi türlerin esintilerini bulmak mümkündür. Kurt'un farkı, müziğinde, Rock çalgılarını daha sade kullanmayı ve çoğunlukla akustik gitarı tercih etmesidir. Grup Yorum, zaten müzikte teknolojik imkânların arttığı bir dönemde çıktığından, bu imkânları diğer bütün müzisyenler gibi kullandığını, müzikal çizgisinde köklü bir değişim olmadığını söyleyebiliriz.

2.1.2. 1990'larda Türk Protest Müzisyenler ve Eserlerinden Bazıları

1990'lı yıllardaki protest müziği anlatmadan önce, bu tür müziklerin ülkemize ilk girişlerine ve 1980'lerdeki durumlarına kısaca değinmekte fayda var. Çünkü 80'li yıllar, Türkiye için toplumsal yapı bakımından bir geçiş dönemidir. Ayrıca 1980 yılında sönen protest müziğin 5-10 yıllık bir boşluktan sonra nasıl canlandığını ve nasıl bir yapıya evrildiğini de daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Bilindiği gibi 12 Eylül 1980'le birlikte Türkiye'de yasaklar çoğalmıştır. Halkın müzik alanında en bildiği çalgının (bağlama), ideolojik nedenlerle hor görüldüğü olmuştur. Böyle bir ortamda, oluşan boşluğu pop ve arabesk müzik doldurmuş, 'Baba', 'İmparator', 'Acıların kadını', gibi lâkaplarla anılan arabesk şarkıcıları, tavernacılar ve yeni 'popstar'lar piyasaya çıkmıştır. Arabeskte, İbrahim Tatlıses, Müslüm Gürses, Cengiz Kurtoğlu, Bergen; taverna müziğinde, Ümit Besen, Arif Susam; pop müzikte, Sezen Aksu, Nilüfer, Kayahan gibi şarkıcılar çıkmıştır. (Bu sanatçıların hepsi esasen 70'lerden beri piyasada olsalar da, asıl çıkışları 80'lerde olmuştur). Özetle, Türkiye'de müzik-toplum ilişkisi bakımından topluma hangi seslerin hitap etmesinin uygun görüldüğü belli olmuştur.

Öte yandan, 80'li yılların ortalarında, siyasî ortamda hâlâ sessizliğin olduğu bu dönemde, muhalif sanatçılar da meydana çıkmaya başlamışlardır. Protest müziğin 90'larda yeniden gündeme gelmesiyle birlikte ise daha geniş kitleleri yakalamayı başarmışlardır. Bu süreçte ortaya çıkan sanatçılardan bazıları şunlardır: Grup Yorum, Bulutsuzluk Özlemi, Ahmet Kaya, Pentagram, Yaşar Kurt, Grup Vitamin.

Protest müziği sadece sözleri açısından değil, müzikal açısından değerlendirmek gerekir. Elektrogitardan amplifikatör yoluyla elde edilen “distortion” (bozulma) denen gitar tınısı Rock müziğin kimliğini belirleyen ana unsurlardan biridir. Adından da anlaşıldığı üzere bozulma, burada anahtar kelime olarak karşımıza çıkar. Çünkü muhalefet, protesto, bir şeyleri bozmayı hedefler. Bu, düzeni bozmak, geleneksel yapıyı bozmak vb. şekillerde kendini gösterir. Bu bağlamda Rock müziğin sadece sözleriyle değil, müzikal açıdan da kullandığı tınlarla bir yıkım yaratmayı hedeflediğinden, başlı başına protest kimlik taşıyan bir müzik olduğu söylenebilir.

2.1.3. Bulutsuzluk Özlemi ve Müzikleri

Bulutsuzluk Özlemi, Nejat Yavaşoğulları, Sina Koloğlu, Murat Özbey ve Coşkun Şirinkal tarafından 1984 yılında kurulmuş bir Protest Rock müzik grubudur. Grup, adını Mümtaz Soysal'ın “bulutsuzluk özlemi” sözünün geçtiği bir makalesinden almıştır (BirGün TV, 2024).

Nejat Yavaşoğulları, 1980 öncesinde 'Nejat & Reha' isimli bir ikili grubun üyesi olarak müzik piyasasında adını duyurmuştur. O yıllarda ve 1980-90 döneminde yaptığı şarkıların büyük bir kısmı siyasî söylem içerir. Şarkılarının müzikal içeriğiye, '80 öncesinde ve '80-'90 dönemlerinde birbirinden oldukça farklıdır. Nejat & Reha dönemindeki müziklerinde akustik gitar ağırlıklı yumuşak bir tını hâkim iken, Bulutsuzluk Özlemi döneminde elektrogitar, basgitar, davul ön plana çıkmıştır ve şarkılarda daha sert bir Rock müzik havası hâkimdir. Yine de sert Rock müzik özelliği taşımayan, kısmen daha yumuşak tınlı şarkıları da mevcuttur. Grup, bu şarkılarında piyano ve saksafon da kullanmıştır.

2.1.3.1. On iki kişi

Bulutsuzluk Özlemi'nin ‘Güneşimden Kaç’ adlı albümünde yer alan bu şarkı, siyâsî bir protestodur. 5 dakika süren şarkı, müzikal yönden iki kısma ayrılır: Başlangıç kısmı kasvetli ve sakin bir havada başlar. Ölüm sonrası sessizlik ve kaos havası, bir tonalitede kesin karar vermeyen, havada asılı kalan akorlarla tasvir edilir. Elektrogitarda ‘clean’ isimli, pedal yoluyla elde edilen bir tını kullanılmıştır. 1:40 saniyeden sonraki kısım, şarkının en can alıcı yeridir. Protesto edilen olaya karşı isyankâr duruş, sert davul ataklarıyla ve elektrogitardaki ‘distortion’ efektiyle kendini gösterir. Tabii basgitaradaki melodik çizgi de oldukça hareketlidir. Şarkı, yine aynı gürültülü gitar efektiyle devam eder ve esas tonda karar vermek yerine havada asılı bırakılır.

2.1.3.2. Beynim Zonkluyor

'Beynim Zonkluyor', Nejat Yavaşoğulları'nın '68- '80 arası döneminde tanık olduğu siyâsî ortamı ve bu dönemde yaşananları kendi içinde sorguladığı bir şarkıdır. Şarkı, "Üretmeliyim" sözüyle başlar ve burada şarkıya sakin bir giriş yapılır. "Beynim zonkluyor" sözünün girdiği yerdeyse yine sert bir elektrogitar tınısı karşımıza çıkar. Buradaki elektrogitar efekti, şarkıcının yaşadığı zihinsel karmaşaya olan isyanını dile getirir. Orta bölüm ise şarkıcının sahip olduğu fikirlerin neden amacına ulaşamadığını sorguladığı bölümdür ve yine havada asılı kalan, esas tonda karar vermeyen tonalitelere betimlenmiştir. "Kim verdi ekme paramızı" diye başlayan ve bitişe kadar olan bölüm ise şarkıda yeniden isyanın baş gösterdiği bölümdür. Şarkının bundan sonraki kısmında tamamen isyankâr bir tavır hâkimdir.

2.1.3.3. Gün Başlıyor

'Uçtu Uçtu' albümünde yer alan bu şarkıda, yukarıdaki iki şarkıdan farklı olarak daha sakin bir hava sezilmektedir. Şarkıya oldukça sade bir saksofon ezgisiyle giriş yapılır. Örnek verilen diğer şarkılarda olduğu gibi nüans yönünden olan karşıtlıklar, bu şarkıda yoktur. Söz olarak protest denebilecek tek kısım, "Gün başlıyor/ Akıyor gözyaşları/ Gazetelerde manşetler/ Hep kötü haber", "Bir fazlası kaygının artması gibi" ve "Gökyüzü kurşun gibi/ Koşuyoruz eritebilmeye" sözleridir. Fakat şarkıcı, bu sözleri söylerken, bir şeyleri protesto etmek ve bir şeylere isyan etmek yerine içinde bulunduğu durum ve ruh hâliyle ilgili serzenişte bulunmakta, bu serzenişini ve sitemini önceki örneklerin aksine daha sade bir ezgiyle anlatmaktadır. Nakarat bölümüyse insanı ayakta tutan yaşama umudunu ve sevincini vurgular. Bu bölümde şarkının ezgisel yapısı da farklı bir şekle bürünür. "Her şeye rağmen alabilirsen bir nefes/ Göreceksin sen de/ Yaşamının gücüne yenilince coşacaksın" derken melodide çıkıcı bir ezgisel seyir görülmektedir.

2.1.4. Ahmet Kaya ve Müziği

Türkiye'de protest müzik deyince akla gelen ilk isimlerden birisi Ahmet Kaya'dır. 1980'ler ve 90'larda yaptığı albümlerle tanınmış, 20'den fazla albümü olan Ahmet Kaya, müziğe küçük yaşta başlamıştır. 15 yaşında gittiği İstanbul'da farklı işlerde çalışırken müzik yapmaya da devam etmiştir. Daha sonra Halk Birimleri Derneği'nde de birtakım müzik çalışmaları yapmıştır. 12 Eylül askerî darbesinden sonra 1984 yılında ilk albümü 'Ya Rıza Şimdi' ile müzik piyasasına adım atmış ve İstanbul Şan Tiyatrosu'nda verdiği konserle ismini duyurmaya başlamıştır. Bu sırada albümü sansürlenmiş ve toplatılmış olsa da 1985 yılında 'Ağlama Bebeğim', 'Acılara Tutunmak', 1986 yılında 'Şafak Türküsü', 1987 yılında 'An Gelir' ve 'Yorgun Demokrat', 1988 yılında 'Başkaldırıyorum' albümlerini çıkararak Türkiye'nin en çok tanınan müzisyenlerinden birisi hâline gelmiştir. 1990 yılında piyasaya sürdüğü 'Resitaller', 'Sevgi Duvarı' ve 1994'te çıkardığı 'Şarkılarım Dağlara' albümleriyle şöhreti iyice pekişmiş, bu albümünün 2.800.000 bandrolle rekor kırmasıyla artık Ahmet Kaya, Türkiye'nin en çok satan müzisyeni olmuştur. Bunların dışında Kaya, 'Tatar Ramazan' filmi için de müzikler bestelemiştir. Müzik kariyerinin yanı sıra başından geçen çeşitli siyâsî olaylardan sonra

Fransa'ya kaçmış ve 16 Kasım 2000'de Fransa'da hayata gözlerini yummuştur (32. Gün, 2020).

Ahmet Kaya'nın müziği, birçok müzik yapımcısı, müzik yazarı tarafından 'Devrimci Arabesk' olarak tanımlanmaktadır. Kendisi söz yazdığı gibi, Attila İlhan, Nâzım Hikmet, Yılmaz Odabaşı, Can Yücel, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Ülkü Tamer vb. şairlerin de şiirlerini bestelemesi, onun çağdaş Türk şiirine hâkim olduğunu gösterir. Ahmet Kaya aynı zamanda, bağlamayı iyi çalan, bağlama dışında pek çok çalgıyı da çalabilen ve şarkılarında, çalgıları doğru yerde kullanan nitelikli bir müzisyendi. Birçok şarkısının bestesi kendisine aittir.

Ahmet Kaya'nın başarıya ulaşmasındaki faktörlerden biri, güçlü bir sese ve vokal yeteneğine, oldukça koyu bir ses rengine sahip olmasıdır. Diğer şarkıcılardan farklı olarak, kelimeleri biraz değişik telâffuz etmesi ve uzun "a" harfini kısa söylemesiyle kendine özgü bir yorum anlayışı geliştirmiştir. "Taklitler asıllarını yaşatır" sözüne istinaden, Ahmet Kaya'nın yorumu da pek çok şarkıcı tarafından taklit edilmiştir.

Ahmet Kaya'nın şarkılarında söz içeriğine bakılırsa, eleştirdiği, karşı çıktığı çarpıklıkları üstü kapalı bir şekilde, bu çarpıklıklara sebep olan politik kişileri de isim vermeden ya da takma bir isimle sembolize ederek anlatır. Dinleyici, bahsedilen konunun ne olduğunu ya da kişinin kim olduğunu anlasa bile, o, temkinli bir tavır takınarak sözünü söyler. "Başım belada/ Adamın biri vurulmuş sokakta/ Cebinde adresim bulunmuş" derken, vurulanın ve vuranın kim olduğunu söylememesi buna örnektir.

2.1.4.1. Gururla Bakıyorum Dünyaya

'Şarkılarım Dağlara' adlı albümde yer alan ve sözleri Orhan Kotan'a ait olan şarkıda şiir ve ezginin bir arada söylendiği görülür. Ezginin söylendiği bazı bölümlerde koro da şarkıcıya eşlik eder. Sözlerde siyâsî unsurlar ve isyan duygusu açıkça görülmektedir. Şarkı, aynı zamanda bir sevgiliye söylenmesi yönüyle de dikkat çeker. Tıpkı Bulutsuzluk Özlemi örneğindeki gibi, sevgiliye söylenen sözler, toplumsal sorunların yaşandığı bir atmosferde, sevgiliye kavuşamamanın da verdiği acıyla birlikte dinleyiciye sunulmaktadır. Hatta, o dönemde yaşanan toplumsal bâdireler, sevenin ve sevilenin kavuşamamasının sebeplerinden biri olarak sunulmaktadır. Ezgisel olarak, halk müziği motiflerinden faydalanılmış, Altyapıda kullanılan ritim ise marş ritmidir. Marş havasında söylenen bu şarkı, dinleyiciye devrim, mücadele, kavga gibi eylemleri hatırlatmaktadır.

2.1.4.2. Entel Maganda

'Entel Maganda', 'Başım Belada' albümünde yer alan, sözleri Yusuf Hayaloğlu'na, müziği Ahmet Kaya'ya ait bir şarkıdır. Kaya, bu şarkının kimi anlattığını söylememiştir. Ancak, belli bir duruşu olmayan, entelektüel zevkleri ve muhalif düşünceleri gösteriş amaçlı kullanan, gerçekte, her yönüyle kapitalist düzenin bir parçası olmuş içi boş insanları eleştirdiği görülür. Şarkıda basgitar, davul, gitar gibi Rock müzikte kullanılan çalgılar olduğu gibi, yaylılar ve bağlama da kullanılmıştır. Şarkının karakterini ara

melodiler ve nakarat kısmı gösterir. Ara melodide yaylılar ve bağlama ağırlıktadır. Nakarat dışındaki sözler, eleştirilen insanın kişiliğindeki çarpıklıkların yüzüne vurulduğu kısımdır. Nakarat ise Kaya'nın isyan ettiği bölümdür. "Be hey sanat hırsız! Be hey üretme kabız! Birazcık efendi ol/ Bırak elinden şu sazı (Son dörlükte "Zehir etme şu yazı")" sözlerini söylerken, Kaya'nın sesi de isyankâr bir tavra bürünür.

2.1.4.3. Özgür Çağrı

'Şarkılarım Dağlara' adlı albümde yer alan, sözlerini Ahmet Kaya ve Orhan Kotan'ın ortak yazdığı, şarkıda ilginç bir ayrıntı göze çarpar. Söz-müzik uyumu yönünden düşünülürse, şarkıya girişin saksafonla yapılması, söz ve müzik arasında bir tezat oluşturur. Bunun bir sebebi de, saksafonun ülkemizde pop müzikle, duygu olarak da aşk ve romantizm duygularıyla daha fazla özdeşleşmesi olabilir. Daha da ilginç olanı saksafon girişinden sonra davul ritme marş gibi girer.

2.1.5. Bülent Ortaçgil ve Müziği

Bülent Ortaçgil, Türkiye'nin en çok tanınan şarkıcılarından biridir. Lise yıllarında müziğe başlamış, ilk zamanlarda müzik gruplarında davul çalmıştır. Daha sonra vokale ağırlık veren Ortaçgil 1960'ların sonu 70'lerin başında Galip Boransu, Ahmet Güvenç gibi müzisyenlerin de yer aldığı 'Filozoflar' adlı bir müzik grubu kurmuştur. 1974 yılında 'Benimle Oynar mısın' adlı şarkısıyla adını duyuran Ortaçgil'in müziğinde genelde İngiliz ve Amerikan müziği etkisi hâkimdir. Yaptığı şarkılarda Jazz, Blues, Rock müziklerinin etkileri hissedilir (Allianz Motto Müzik, 2016). Ortaçgil, şarkılarında insan yaşamıyla ilgili hemen hemen her konuya değinmiştir. Bunun yanı sıra protest mesajlar veren şarkılar da yazmıştır. Ancak Ortaçgil'i şarkı söyleme tarzı, diğer protest müzik yapan şarkıcılardan ayırır. O, diğer protest şarkıcılar gibi davudi bir ses tonu ya da isyankâr bir Rock şarkıcısı edâsında, geniş kitlelere hitap edercesine şarkı söylemez. Aksine oldukça sakin bir ses tonuyla ve karşısındakiyle konuşur gibi söyler. Sitemini dile getirirken, bir sorunu protesto ederken de nüktedan bir üslûp kullanır. Daha da ilginç olan, orkestra çalgılarında hangi tınıyı kullanırsa kullansın, onun ses rengi oldukça sabittir, gürlük derecesi bir yere kadar yükselir.

2.1.5.1. Bu Şarkılar Adam Olmaz

Albümle aynı adı taşıyan bu şarkı, 1994 yılında çıkmıştır. Şarkıda piyano, akordiyon, tuba ve ritim olarak zil kullanılmıştır. Şarkıda çalgı dışı destekleyici birtakım unsurlara rastlanır. Bunlar, koro, arka fonda gülüşme, kavga, tabak ve bardak kırma, masaya vurma efektleri, sarhoş narası, kahkaha vs. şeylerdir. Bu yönüyle şarkıda bir çeşit tiyatro havası da yaratılmıştır. Yeri gelmişken belirtmekte fayda var, albüm kapağında da görsel olarak siyaset ve savaşları akla getiren resimler göze çarpmaktadır. Telefon, at nalı, şemsiye, kalp gibi resimlerin arasında asker, tank, uçak, füze, bomba vs. resimler görülmektedir.

Müzikal olarak, piyano ve akordeon melodileri, bir çeşit Broadway tiyatrosu müziklerini çağrıştırır. Bas sesli bir piriç üflemeli çalgı olan tubanın eşliği, komedi filmlerinde, skeçlerdeki, kukla oyunlarındaki efektleri andırır.

Sözel içerik olarak, şarkıcı, toplumsal yapıdaki yozlaşmayla dönemin popüler müzikleri üzerinden alay eder. Toplumun pasifleştiği dönemde çıkan elitist şarkıcıların söylemlerinin ve duygularının yapmacık olduğuna dikkatleri çeker.

2.1.5.2. İntegral

Bülent Ortaçgil'in 90'lardaki yazdığı, siyâsî protesto içerikli şarkısı 'İntegral', 'Bu Şarkılar Adam Olmaz' adlı albümdeki şarkılardan biridir. Ortaçgil'in bu şarkısında sözel içerik, ülkenin ekonomik durumuna bir eleştiri niteliği taşır. Şarkıcı, şarkının ikinci kıtasında babasının 1960 yılında aldığı maaş ile kendisinin 1983'te aldığı maaş karşılaştırır. Ancak maddî durumunun iyi olmasının zengin ve müreffeh biri olduğu anlamına gelmediğini, bu durumun her an tersine dönme ihtimalinin olduğunu vurgular. Bu durumu da "Babamın maaşı '60'ta bin lira/ Benimkisi '83'te tam otuz bin lira/ Bugün artık milyoneriz ama ekmek aslanın ağzında/ Türk lirası dolar bazında" sözleriyle belirtir. Bunun yanı sıra emek vermeden para kazananları da eleştirir. Bunu "Çalışan kazanırdı, öyle derdi büyükler/ La Fontaine'in karıncaları bile şaşkın" sözleriyle anlatır.

Şarkı, müzikal olarak oldukça renklidir. Ağırlıklı olarak davul ve elektrogitar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Akın Eldes'in gitar ezgisi, sözleri eleştirel içerikli bu şarkıya eğlenceli bir hava katmıştır. Ortaçgil ise şarkıyı önceden belirtildiği gibi muhatabıyla karşılıklı konuşur gibi söyler. Diğer şarkılarına göre sesi daha yüksek çıksa bile yine de isyankâr bir üslûp yerine daha alaycı bir üslûbu benimser.

Ortaçgil, İntegral'i, esasen abisine yazmıştır. Matematik profesörü olan abisine ülkenin ekonomik durumuyla ilgili serzenişini "İntegralimi al abi/ Limit sifıra gider/ İstedğini yap bana/ Sessizlik sonsuzda nasıl olsa" sözleriyle belirtir. Yine de içerik açısından bu şarkıyı, o dönemin ekonomik ve siyâsî durumuna, emeksiz kazanç elde eden zenginlere ve politikacılara karşı bir eleştiri olarak görmek mümkündür.

2.1.6. Yaşar Kurt ve Müziği

Yaşar Kurt, 1968 yılında İstanbul'da doğdu. Liseden sonra müzikle ilgilenmeye başladı. Bir dönem 'Beyaz Yunus' adlı bir grup kurduysa da bu grup kısa sürede dağıldı. 1993 yılında Almanya'nın Wuppertal şehrine gitti. Burada bir stüdyoda 3 saatlik bir kayıt yaptı. İlk albümü 'Sokak Şarkıları'nı 1994 yılında Köln'de kaydetti. Müziğin yanı sıra tiyatroyla da ilgilendi. 1996 yılında Türkiye'ye döndü ve 1997'de 'Göndermeler' albümünü İstanbul'da Aks Müzik'ten çıkardı. 1994'ten bu yana yurtiçi ve yurtdışında birçok konser verdi. 2007'de Arto Tunçboyacıyan'la tanıştıktan sonra Yash-Ar grubunu kurdu. İkili, 2011'de 'Güneş Kokusu', 2016'da 'Hemşin Yaylaları' albümlerini çıkardı (Vikipedi, Yaşar Kurt).

Yaşar Kurt, sıra dışı bir ses rengine sahiptir. Kelimeleri tıpkı Ahmet Kaya gibi kendine özgü bir üslûpla telaffuz eder. 90'lardaki albümlerinde akustik gitarı ağırlıklı

olarak kullanır. Kimi şarkılarında elektrogitar, bas gitar ve davul kullansa bile, fazla enstrüman, sert karakterli bir müzik yapmak yerine daha sade ve yumuşak bir müzik yapmayı tercih eder. Buradaki yumuşaklık ve sadelik enstrümanlar için geçerlidir. Oysa Kurt, sesi ve söyleyiş tavrı itibariye isyankâr bir üslûp kullanır.

2.1.6.1. Anne

Anti-militarist bir duruşa sahip olan Yaşar Kurt'un 'Korku' adıyla da bilinen bu şarkısı, orduya yönelik bir eleştiridir. Şarkı protest içerikli pek çok rock şarkısında olduğu gibi önce sakin bir havada başlar. Bu kısım, içinde bulunulan durumla ilgili kaygının ve serzenişin söylendiği bölümdür. "Korkuyorum anne/ Al beni içine" sözleriyle başlayan şarkıda önce akustik gitar duyulur. İkinci kıtada basgitar ve davul ağırlığını göstermese bile yumuşak ve sakin bir tavırla şarkıyı destekler. "Büyüdüm anne/ Evler büyüdü/ Büyüdü pabuçlar" sözlerinden sonra kıtanın son mısraında "Yollar büyüdü" derken bir isyan başlar. Basgitar ve davul da karakterini yavaş yavaş göstermeye başlar. Üçüncü kıtadaki "Orduya istiyorlar/ Savaş çıkar diyorlar/ Silah veriyorlar anne/ Bana "Öldür!" diyorlar" sözleri, şarkıda neye isyan edildiğini, neyin protesto edildiğini bize açıkça gösterir. Ezgisel yapı oldukça sadedir. Burada protest duruşu belirleyen ana unsur ezgisel yapıdan ziyade altyapı enstrümanların karakteri, şarkıcının sesi ve söyleme tavrıdır.

2.1.6.2. Haydi Erkekler Savaşa

Bu şarkı da adından anlaşıldığı üzere ordu karşıtı bir şarkıdır. Şarkıda ve şarkıcının sesinde karamsar bir hava hâkimdir. Enstrümanların müziği, şarkıcının sesiyle aynı karakter ve tavırla ilerler. Karamsarlık kadar bir umursamazlık havası da görülür. "Bombalar düşüyor/ Aldırma maskeni tak/ Sığınaklar güvenli/ Aldırma yaşamana bak" sözleri ordunun umursanacak bir tarafı olmadığını belirtir. Bu tavır şarkıcının sesine de yansır. "Sevgilime mektup yazdım/ Postane yerinde yok/ Süt içmesi gerekli annemin/ Artık süte gerek yok" sözlerinin söylendiği kısım da savaşın yaptığı yıkımın şarkıcıda yarattığı umutsuzluk ve karamsarlık duygularını anlatır. Müzikal öğelerin pek baskın olmadığı şarkı, bittikten sonra bebek ağlaması, evlâdını kaybeden annenin çılgın efektleri gibi müzik dışı öğelerle desteklenir.

2.1.7. Fikret Kızılok ve Müziği

Fikret Kızılok, 1946 yılında İstanbul'da doğdu. Müziğe lise yıllarında akordeon çalarak başladı. İlk olarak Türk halk müziği eserleriyle sahne hayatına başlayan Kızılok, liseden sonra müzik hayatına gitarla devam etti. Cahit Oben'le birlikte 1964 yılında Beatles tarzında müzik yapan bir grup kurdu. Bu grup kısa bir süre sonra dağıldı ve Kızılok, 1965 yılında 'Fikret Kızılok ve Üç Veliht' adlı grubuyla bir plak doldurdu. Üniversitede son senesindeyken Arda Uskan ile çıktığı bir yolculukta Âşık Veysel'le tanıştı. 1969'da döndüğünde 'Uzun İnce Bir Yoldayım' türküsünü kaydetti. 1969 yılında tekrar Âşık Veysel'in yanına Sivrialan'a gitti, kar yolları kapayınca üç ay Sivrialan'da kaldı. 1970'te İstanbul'a döndükten sonra katıldığı yarışmalarda dereceler aldı. Bu dönemde, 17 perdeli sistemde, üç değişik sazın batı anlayışıyla çoksesli çalınan bir şarkı olarak tabir ettiği, kendi bestesi olan 'Söyle Sazım' adlı bestesi piyasaya çıktı ve Barış

Manço'nun haftalarca zirvede kalan 'Dağlar Dağlar' şarkısını geçerek liste başına yerleşti (Vikipedi, Fikret Kızılok).

Kızılok, halk müziği, Pop, Rock türünde şarkılar yaptığı gibi eleştirel içerikli şarkılar da besteledi. Ahmed Arif'in, 1943 yılındaki Van-Özalp olayının ardından yazdığı '33 Kurşun' adlı şiirin bir kısmını besteledi ve 1968 yılında 'Vurulmuşum' adıyla piyasaya sürdü. 1992 yılında çıkardığı 'Olmuyo Olmuyo' albümünü çıkardı. Bu albüm eski albümleri kadar başarılı olmadı. Kızılok, bunu Turgut Özal'a duyduğu öfkeye bağladığını ve bir an önce piyasaya sürmek istediği için acele ettiğini söylemiştir. 1995 yılında, yaklaşık 3 yıllık bir aradan sonra 'Demirbaş' şarkısını çıkarmıştır. Bu şarkı, Süleyman Demirel'in siyasetten hâlâ çekilmemesini alaycı bir dille anlatan bir şarkıdır. Aynı yıl çıkardığı 'Pışşt Barmen' ise Zülfü Livaneli ve Ahmet Kaya'ya taşlama niteliğindedir.

2.1.7.1. Why High One Why

Why High One Why, 1989 yılında piyasaya çıktı. Ancak sonraki yıllarda da dinlenmeye devam ettiği için 90'larda gündemde olan bir protest şarkı olarak çalışma konusu olmuştur.

İslâmcı-Liberal hükümetlere ağır bir siyasi eleştiri yapan şarkının kaydı, bir Rock'n Roll konseri havasında yapılmıştır. Şarkı tam anlamıyla bir kara mizahtır. Seyircilerin alkış ve tezahürat efektleriyle başlayan şarkı, İzzet Öz'ün sunumuyla başlamakta ve Fikret Kızılok, şarkıya bir Rock şarkıcısı havasında seslenerek şarkıya başlamaktadır. Koroda, şarkıcıya Ferhan Şensoy, Hıncal Uluç, Grup Gündoğarken gibi isimler de eşlik etmiştir.

Kızılok'un şarkıyı bir taraftan Rock'n Roll'cu âsiliğiyle, diğer taraftan mazlum bir köylü misâli yerel bir ağız kullanarak söylemesi dikkat çekicidir. Diğer yandan, her kıtada hükümetlerin yaptıklarını eleştirdikten sonra "bu can sana kurban olsun" demesi şarkının alaycı karakterini daha iyi yansıtır. Kızılok, şarkının nakarat kısmında "Why High One Why" derken Queen grubunun "We Will Rock You" şarkısını anımsatan bir ezgi söyleyerek Rock müzisyenlerine de bir gönderme yapar.

Şarkıda piyano, elektrogitar, basgitar, davulun yanı sıra saksafon ve keman da kullanılmıştır. Şarkının orta bölümündeki kabak kemane solusunda yöresel müziğimizi hatırlatan nağmeler de duyulmaktadır. Uşşâk çeşnisinin baskın olarak duyulduğu kabak kemane solosu, dinleyiciye siyasi ve ekonomik durumdan kötü etkilenen halkın acısını ve üzüntüsünü hatırlatır. Müzisyen, çıkıcı bir seyir yaptıktan sonra soloyu pentatonik ezgiye bağlayarak Blues'a döner ve pentatonik iniş yaparak soloyu bitirir.

"Why High One Why", aslında "vay hayvan vay" sözünün İngilizce gibi söylenişidir. Bu sözde mizahı vurgulayan kısım 'high one'dır. İngilizler "çak bir beşlik" anlamında eli havaya kaldırmayı 'high five' jargonuyla tabir ederler. Kızılok, buradan yola çıkarak 'high one' sözüyle, işaret parmağını havaya kaldırarak bu tür özentili işaretler yapanlarla alay etmektedir.

“Memleketin her tarafı dağ mıdır/ Rock'n Roll'a mapushane var mıdır/ Ölen ölür kalan sağlar sağ mıdır” sözü, yapılan bütün taşlamaların bir sonucu olarak görülebilir. “Ölen ölür kalan sağlar sağ mıdır” sözüyle Kızılok, Dadaloğlu'ya da gönderme yaparak, memleketin durumunun eski zamanlarda olduğundan daha da kötüye gittiğine dikkatleri çeker.

2.1.7.2. 'Olmuyo Olmuyo'.

'Olmuyo Olmuyo' albümündeki şarkıların tamamı, siyasi taşlamalardan oluştuğu için hepsine teker teker değinilmeyecektir. Albümde, rock, pop, Türk müziği gibi bütün türlerden motifler kullanılmıştır. Eserin bütününe bakılacak olursa, Özal hükümeti, reklamlar, piyasaya sunulan Amerikan ürünleri gibi kapitalist düzeni temsil eden herşey, eleştirilmiştir. Şarkıların hepsinde ortak nokta, alaycı bir üslûbun kullanılmasıdır.

2.2. 1990'larda Çıkan Bazı 'Protest Müzik' Çeşitleri

2.2.1. Rap

'Rap' terimi ilk defa 1979 yılında kullanılmıştır. Açılımı 'Rhythm And Poem'dir. Rap, bir müzikten ziyade, bir tavrı simgeler. Nakarat kısmının ezgili söylenmesi, Rap müzik söylemede bir gelenek olduğundan ötürü, Rap'in kısmen de olsa müzik olduğu söylenebilir. ABD kökenli bir tür olan Rap, bu sebeple, ilk olarak Afro-Amerikalılar arasında kendini gösterdi. Siyahi kökenli diğer müzik türlerinin bir alt türü olarak görülen Rap, ırkçı eğilimlere karşı bir isyan olarak doğdu. Bu dönemde Biggie, Tupac, Kool G Rap, Method Man popülerdir (Vikipedi, Rap Yapmak).

Türkiye'de Rap, 1995 yılında Cartel ile başladı. Cartel, Almanya'da yaşayan bir grup Türk genci tarafından kurulmuş bir rap topluluğudur. Cartel, 1995 yılında Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin Neo-Naziler tarafından öldürülmesine tepki olarak doğdu. Albümlerinin satış rakamı Türkiye'de 543 bine ulaştı.

Rap yapan Türkler arasında Cartel grubu kadar ünlü biri daha var: Hakan Durmuş. 'Killa Hakan' takma ismiyle piyasada tanınan Hakan Durmuş, Almanya'ya 1960'lı yıllarda göç etmiş bir işçinin çocuğu. Durmuş da sokak hayatıyla ve Hip-Hop kültürüyle erken yaşta tanıştı ve genç yaşta rap sözleri yazmaya başladı. Cartel'in ırkçı olaylara tepki olarak doğduğunu önceki paragrafta belirttik. Ancak, Cartel'in çıkışına vesile olan kişinin de Killa Hakan olduğunu söylemek yerinde olur. Çünkü Killa Hakan, aynı zamanda Türk göçmenleri öldüren Neo-Nazilere karşı kurulan '36 Boys' adlı çetenin bir üyesiydi. Rap ve hip hop kültüründe politik bir duruş olduğu kadar çeteciliğin de önemi vardır. Bu sayede birbirlerini kollamayı başarmışlardır. Hakan Durmuş da sadece Rap'çiliğiyle değil, politik duruşuyla, sokak kültürünü, Hip-Hop kültürünü yaşamasıyla ve yaşatmasıyla da Cartel ve sonraki Rap'çiler için örnek teşkil etmiştir.

1990'lı yılların sonlarında Nefret ve Kuvvetmira adlı rap gruplarıyla birlikte, Dr. Fuchs, Ceza ve Sagopa Kajmer adlarını duyurmaya başladılar.

2.2.2. Alternatif Rock

Alternatif Rock, esasen geçmişi 1970'lere kadar giden bir tür olsa da, 1980-1990 arasında popülerliği yakalamış ABD kökenli bir türdür. Sıra dışı elektrogitar ezgileri, melodik basgitar yürüyüşü ve baskın bir davul ritmiyle kendini gösteren bu müzik, Rock, Metal, Punk gibi birçok müzik türünden esintiler barındıran bir sentez müziği olarak görülebilir. 'Alternatif' kelimesi, ticari bir amacı olmayan, diğer türlerden bağımsız bir müzik yapan grupları ve müzikleri ifade etmek için kullanılmıştır.

Türkiye'den, Bulutsuzluk Özlemi, Kurban, Şebnem Ferah, Duman, Redd, Mor ve Ötesi, Alternatif Rock müzik deyince ilk akla gelen gruplar ve müzisyenlerdir.

2.2.3. Grunge

'Grunge' deyince akla gelen en temel ayrıntılardan biri de giyim ve kuşamdır. Bol, lekeli kot pantolonlar, kazaklar ve oduncu gömlekleri, uzun ve ince bir yün hırka, bileklikler, bakımsız sakal ve saç. Özetle, bu müziği yapanlar, dağınıklığın tüm olumsuz yanlarını bir tarza çevirmişlerdir. Grunge müziğin temsilcisi olan belli başlı gruplar ise, Pearl Jam, Nirvana, Soundgarden'dır.

Ülkemizden bu akımı temsil eden çok fazla grup çıkmamakla birlikte, Grunge müziğinden etkilenen şarkıcılar ve gruplar olmuştur. Türkiye'de, müzik tarzı Grunge türüne en yakın gruplar olarak Duman ve Kurban akla gelmektedir. Bulutsuzluk Özlemi her ne kadar Alternatif Rock türüne yakın olsa da, kimi şarkılarında Grunge müziğini anımsatan tınıları bulmak mümkündür.

Grunge, Alternatif Rock'taki gibi, depresyon, intihar, parasızlık, aile sorunları gibi toplumsal kaygıları işler. Müzikal kimliği belirleyen öge, müziğin icrasındaki özensizliktir. Detone bir vokal, kirli bir gitar efekti, Grunge müziğinde belirleyici müzikal unsurlardır. Sözlerinde ele aldıkları konuların sistemin yarattığı toplumsal çarpıklıklar olduğu düşünüldüğünde, müzisyenlerin icrâya karşı gösterdikleri özensizliğin kasıtlı olduğu sonucuna varılabilir. Protest olan her şeyin ortak amacı kuralları yıkmak olduğuna göre bunun müzikteki karşılığının müzikal kalıplara aldırılmama olması gayet doğaldır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

1990'larda, ülkemizdeki protest müziğin durumunu inceleyen bu makalede, dönemin belli başlı sanatçılarının, önceki yıllara göre farklılıkları açıklanmıştır. 1950'lerden başlayarak, ülkemizde, protest müzik yapan bazı sanatçılar, Batı müziği ve tavrı ile Türk Müziğini sentezlemeye çalışmışlardır. Kıyafet, davranış, müzik türü, çalgıların çeşitliliği bakımlarından çeşitli sentezler yapılmıştır. Taner Öngür'ün bir söyleşide belirttiği gibi, Batı müziğine yerel bir 'sound' katma çalışmaları yapılmıştır (Camgöz, 2020, sy. 1499).

1990'larda, önceki yıllarda da ürün veren protest müzik sanatçılarının çalışmalarının ve çeşitli pop, arabesk sentezlerinin yanı sıra, Batının etkisiyle yeni protest müzik çeşitleri de ülkemize girmiş ancak bunlar, 60'lı ve 70'li yıllardaki kadar etkili olamamıştır. Türkiye'de protest müzik, 1990'lı yıllarda, 12 Eylül öncesindekinden farklı

bir yapıya bürünmüştür. 1980'e kadarki protest şarkılarda Batı etkisi kısmen görülürken, 1990'lı yılların protest şarkılarında Batı etkilerinin daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. 1990'lardaki protest müziğin, çoğu sanatçıda gözlemediğimiz ortak bir özelliği, dijital çalgıları aktif ve yoğun olarak kullanmaları ve bunlardan daha değişik sesler ve ses bileşimleri (synthesizer, elektrogitar) elde etmeleridir.

1990'lardan önce, Anadolu Rock, Psychedelic Rock etkileri ön plandayken, 1990'larda Alternatif Rock, Rap ve Grunge gibi türler ağırlık kazanmıştır. Bu süreçte Türk Halk Müziği'nden etkilenme düzeyi azalmıştır. Protest müzik akımı içinde değerlendirilebilecek sanatçıların, içerik açısından Türk kültüründen daha çok etkilendikleri ve Anadolu Rock'ın zirve yaptığı 1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra, 1990'larda farklı yaklaşımları olan sanatçılar öne çıktı. Kimi daha Amerikan havalı (Bulutsuzluk Özlemi), kimi daha duygusal (Bülent Ortaçgil), kimi daha politik (Ahmet Kaya, Grup Yorum, Yaşar Kurt) ama hepsi bir şeyleri protesto eden ve eleştiren şarkılar yazmıştır (Medya Kulübü, 2016). Fikret Kızılok, duygusal şarkılarının yanı sıra, politik mücadele içinde de yer aldı (BBC News Türkçe, 2015).

Protest müzik yapan sanatçıların Türk kültüründen etkilenmeleri, çoğunlukla esinlenme düzeyinde kalmıştır. Meselâ Cem Karaca'nın Karacaoğlan'ın sözlerinden yaptığı 'Felek Beni' adlı şarkısının klipi izlenirse, görsel açıdan tamamen dönemin Batılı gruplarına benzemeye çalıştığı, müziğinde de yerli müzik etkilerinin olmadığı farkedilir (Enes, 2018). Bu konuda daha az hassas olan sanatçılar da olmuştur. Fikret Kızılok, Âşık Veysel ile tanıştığında eserlerini gitarla çalmak istemediğini söylemiştir. Bir şeylerin bozulacağını hissetmiştir (Önemli İnsanlar, 2022). Sonra, Âşık Veysel'in şiirlerinden birini bestelediğini farkedip kendisinden istemiş ve bir şarkı yapmıştır (Yeter Gayrı Yumma Gözün Kör Gibi). 1990'lardan sonra çıkan, makalemizde de değindiğimiz akımlar ise farklıdır. Politik içerikler azalmıştır ve daha Batılı olmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

- 32.Gün. (2020, 28 Ekim). *Ahmet Kaya 32. Gün'de* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Og0-ZL00dIY>
- Allianz Motto Müzik. (2016, 12 Nisan). *Bülent Ortaçgil: "Yaptığımız şey bizden daha uzun ömürlü çıktı"* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rhRYNQ-GJcM>
- Barnes, T. (2016, October 13). Bob Dylan's best lyrics: The songs that prove he deserves his Nobel Prize. *Mic*. <https://www.mic.com/articles/156685/bob-dylan-s-best-lyrics-the-songs-that-prove-he-deserves-his-nobel-prize>
- BBC News Türkçe. (2015, 16 Temmuz). *Arşiv Odası: Fikret Kızılok, 1996* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=TA0nohOp0IU>
- BirGün TV. (2024, 10 Kasım). *Bulutsuzluk Özlemi 40 Yaşında* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=c8_k10-zaVg
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1992). *Büyük Larousse sözlük ve ansiklopedisi*. İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Camgöz, N. (2020). Anadolu Pop-Rock müzik türünün otantiste kavramı açısından değerlendirilmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(32), 1493–1508. <https://doi.org/10.12981/mahder.786679>
- Doğan, D. M. (1982). *Büyük Türkçe sözlük* (2. baskı).
- Enes. (2018, 6 Şubat). *Cem Karaca - Felek Beni (1969)* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=oET331xJ168>
- Eren, O. (2017). Türkiye'de 1960'larda müzik alanı ve protest müziğin ilk nüveleri: Anadolu pop akımı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 38(1), 131–162. <https://dx.doi.org/10.26650/SJ.38.1.0002>
- Gürün, G. (2011). *Progressive rock*. Ankara: Bencekitap.
- Kaplan, A. (2008). *Kültürel müzikoloji*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Köse, H., & Aydın, H. (2020). Medyatik popüler kültürde "nostalji": Kültürel doyum üzerine bir inceleme. *Folklor/Edebiyat*, 26(4), 757–779. <https://doi.org/10.22559/folklor.1343>
- Kutluk, F. (1993). *Türkiye'deki pop müzik akımlarının kültürel çözümlemesi* (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Medya Kulübü. (2016, 25 Ocak). *Yaşar Kurt Röportajı İlk Günkü Duruşuyla Yaşar Kurt* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=EWhA7LPtHTo>

- Öğüç, Ç. (2015). *İletişim şekli olarak protest müzik: Blues örneği* (Doktora tezi). Lefkoşa.
- Önemli İnsanlar. (2022, 15 Aralık). *Fikret Kızılok Kimdir?* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=emcwCK96vbE>
- Polat, T. (2021). *Türkiye'de bağımsız müzik: Başlangıç* (1. baskı). İstanbul: Kara Plak Yayınları.
- Tekeli, İ. (2017). 1990'lı yıllar: Siyasal düzenin aşınması, ekonomik kriz ve planlamada umutların GAP'a bağlanması. In R. F. Barbaros & E. J. Zürcher (Eds.), *Modernizmin yansımaları: 90'lı yıllarda Türkiye* (ss. 10–39). Ankara: Efil Yayınları.
- Wikipedi. (2024, 12 Aralık). *Fikret Kızılok*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Fikret_Kızılok
- Wikipedi. (2024, 15 Aralık). *Rap yapmak*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Rap_yapmak
- Wikipedi. (2024, 10 Aralık). *Yaşar Kurt*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C5%9Far_Kurt
- Wikipedia. (2024, 12 Ekim). *Protest song*. https://en.wikipedia.org/wiki/Protest_song
- Yeldan, E. (2017). 1990'lar: Türkiye'nin kayıp on yılı. In R. F. Barbaros & E. J. Zürcher (Eds.), *Modernizmin yansımaları: 90'lı yıllarda Türkiye* (ss. 40–50). Ankara: Efil Yayınları.